

До Спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.044
Львівського національного університету імені
Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК

Офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Ковальчука Віталія Богдановича

на дисертаційну роботу

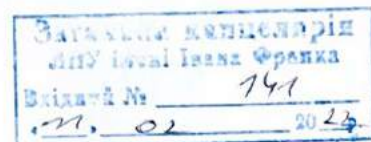
Дубас Вікторії Василівни

на тему:

**«Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право»
на розвиток конституціоналізму в Україні»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності теми дисертаційного дослідження. Зважаючи на етап розвитку конституціоналізму в Україні, роль міжнародних організацій, насамперед, європейських, євроінтеграційний вибір України, питання впливу діяльності Європейської комісії «За демократію через право» є актуальною та, безумовно, потребувала дослідження. Обрана мета дослідження, а саме комплексна характеристика впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні, демонструє не лише актуальність для України сьогодні, але й отриманні висновки зможуть стати основою для розвитку міжнародно-правових зв'язків та покращення правової системи України у майбутньому. Задля досягнення мети, Дубас В.В. виокремлюються завдання, зокрема: з'ясувати теоретико-методологічні засади дослідження впливу практики Венеційської комісії на конституційні

перетворення в нашій державі; проаналізувати організаційно-правові передумови та етапи формування впливу практики Венеційської комісії на розбудову сучасного українського конституціоналізму; виявити чинники, що зумовлюють особливості статусу та діяльності Комісії; визначити поняття та політико-правове значення практики Європейської комісії «За демократію через право»; дослідити форми впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на політико-правові процеси в Україні; виокремити напрямки оптимізації системи правління в Україні; розробити пропозиції щодо вдосконалення системи правління України та її співпраці з Венеційською комісією на підставі проаналізованої практики Комісії. Реалізація поставлених завдань в рамках дисертаційного дослідження сприяє виконанню мети дослідження.

Обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація є першим комплексним дослідженням, в рамках якого авторка розробила та обґрунтувала механізм впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні. За структурою робота складається з 2 основних Розділів, що вміщують 10 підрозділів. Розділ I. «Теоретико-методологічні основи дослідження та поняттєвий апарат дослідження» складається з наступних підрозділів «1.1. Теоретичні та методологічні засади дослідження впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні»; «1.2. Організаційно-правові передумови формування впливу діяльності Європейської комісії «За демократію через право» на український конституціоналізм»; «1.3. Європейська комісія «За демократію через право» як міжнародна експертна організація з конституційних питань: особливості утворення та принципи діяльності»; «1.4. Практика Європейської комісії «За демократію через право»: поняття і політико-правове значення». У цьому Розділі зосереджені доктринальні положення дисертації та

дослідження ключові поняття: «вплив», «практика Європейської комісії «За демократію через право»», «конституціоналізм в Україні».

В роботі розглядається вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» через систему політико-правових елементів, які різняться між собою залежно від форм та об'єктів, на які він спрямований. А також запропоновано, класифікацію впливу за наступними критеріями: за формою впливу; за об'єктами впливу; за характером; за наслідками використання. Окрім цього, у роботі здійснюється аналіз передумов формування впливу практика Європейської комісії «За демократію через право» на український конституціоналізм з моменту вступу України до Ради Європи, а також виокремлено етапи його формування.

Дисертанткою проаналізовано окремі підходи до розуміння конституціоналізму та визначено, що власне взірцевою моделлю, в напрямку якої повинен відбуватись розвиток конституціоналізму є європейська модель конституціоналізму. Водночас, зауважено, що український конституціоналізм має визначені історичні витоки та безпосередньо пов'язаний із процесом державотворення, будучи його елементом. В рамках цього розділу визначено поняття практики Європейської комісії «За демократію через право» як зовнішньої форми об'єктивації її діяльності, сукупності загальних та індивідуальних актів рекомендаційного характеру, що приймаються в односторонньому порядку і не потребують імплементації.

Розділ II. «Практика Європейської комісії «За демократію через право» як інструмент розвитку конституціоналізму в Україні» складається з двох основних підрозділів та шести пунктів. Підрозділ 2.1. «Форми впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на конституційні перетворення в Україні» передбачає два пункти, які присвячені основним формам впливу практики Європейської комісії «За демократію через право», а саме: прямій формі та опосередкованій. В межах цього підрозділу розкривається

практична складова дисертації через характеристику кожної форми впливу. Дисертанткою Вікторією Дубас обґрунтовується вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на український конституціоналізм на конкретних прикладах у правотворчості, правотлумаченні та правозастосуванні. Визначення форм впливу практики Комісії на розвиток конституціоналізму в Україні може сприяти подальшому ефективному використанню даних актів для розвитку національної правової системи України. У підрозділі 2. 2. «Напрямки конституційних перетворень за рекомендаціями Європейської комісії «За демократію через право» авторкою виділено наступні напрямки: основоположні права та свободи людини, пряма форма народовладдя, конституційна реформа та функціонування органів державної влади. В межах даного підрозділу дисертанткою досліджуються рекомендації практики Європейської комісії «За демократію через право», що залишились поза увагою України та використання яких, є значущим для розвитку конституціоналізму в Україні. Також сформульовано пропозиції задля вдосконалення системи правління та розвитку конституціоналізму в Україні.

Детальний аналіз дисертаційного дослідження дає змогу зробити висновок, що дисертація Вікторії Дубас є науково обґрунтованою та містить висновки і рекомендації, які носять новаторський характер.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій дисертації конкретизована в наступних положеннях, які мають наукову та практичну цінність, зокрема:

- Вперше сформульовано поняття практики Європейської комісії «За демократію через право» як зовнішньої форми об'єктивації її діяльності, сукупності загальних та індивідуальних актів рекомендаційного характеру, що приймаються в односторонньому порядку і не потребують імплементації. Практика Комісії відноситься до «м'якого права» за умови наявності в неї таких ознак: загальний характер; дія спрямована на необмежене коло суб'єктів

міжнародного права та не вичерпується одноразовим використанням; політична обов'язковість;

- Вперше обгрунтовано, що вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на національні конституційні перетворення здійснюється лише через систему інституційних механізмів, тобто відбувається у разі її використання міжнародними організаціями та її органами, а також національними органами публічної влади;

- Вперше виокремлено пряму (direct) та опосередковано (indirect) форми впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні. Прямий вплив відбувається з волі держави у таких правових формах її діяльності як: 1) *правотворення* (шляхом прямого закріплення рекомендацій Венеційської комісії в текстах нормативно-правових актів України); 2) *правотлумачення*; 3) *правозастосування* (за допомогою використання рекомендацій органами публічної влади за відсутності відповідних норм національного законодавства). Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» відбувається в опосередкованій формі шляхом її використання міжнародними організаціями та їхніми органами при підготовці і прийнятті актів міжнародного права щодо України.

- Удосконалено розуміння політико-правових наслідків впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» як якісного показника її успішності в Україні. Такі наслідки виражаються у тому, що ця практика: 1) запобігає виникненню конституційних конфліктів; 2) відіграє ключову роль при прийнятті рішень міжнародними, передусім європейськими, організаціями та їхніми органами щодо України у зв'язку з сучасними євроінтеграційними процесами;

- Проаналізовано можливості не тільки позитивних, а й негативних політико-правових наслідків використання практики Європейської комісії «За демократію через право». У такому разі, засади конституційного ладу України

виступають межами участі Європейської комісії «За демократію через право» у вирішенні питань політико-правового розвитку України.

- Розкрито положення щодо чинників, що зумовлюють особливий її статус, а саме: зовнішні (правові основи утворення) та внутрішні (принципи діяльності та компетенція);

- Розвинуто положення щодо основних форм співпраці Європейської комісії «За демократію через право» та України, зокрема: попередня форма співпраці (надання рекомендацій щодо законопроектів) та наступна (оцінці піддаються прийняті та чинні норми національного законодавства);

- Сформульовано пропозиції щодо удосконалення співробітництва України та Європейської комісії «За демократію через право» у зв'язку з цим запропоновано удосконалити положення щодо співпраці Верховної Ради України та Європейської комісії «За демократію через право» шляхом внесення зміни до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання».

Наукова і практична цінність дисертації результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки, положення та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – у дисертації сформульовано проблеми функціонування та напрями розвитку конституціоналізму в Україні;
- у правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при розробці законопроектів про внесення змін до Конституції України, інших законопроектів та підзаконних правових актів, а також конкретні рекомендації щодо змін у чинному законодавстві можуть стати основою законодавчих ініціатив з питань удосконалення співпраці України з Європейською комісією «За демократію через право»;
- у правозастосовній діяльності використання одержаних результатів уможливить виробити загальні рекомендації застосування практики

Європейській комісії «За демократію через право» національними правозастосовними органами;

• у навчальному процесі – при підготовці здобувачів вищої освіти за напрямом підготовки «Право», викладанні дисциплін конституційно-правового спрямування, а також при розробці навчальних посібників, підручників та інших напрацювань з навчального курсу «Конституційне право України».

Результати дисертаційного дослідження було використано у процесі роботи Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу, що підтверджується Довідкою про використання результатів дисертаційної роботи №04-20/17-831954 від 10.02.2022 р.

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів. Дисертаційне дослідження виконано дисертантом самостійно. Щодо використаних автором джерел, у роботі містяться відповідні посилання.

Повнота викладу результатів дисертації, зарахованих за темою дослідження. Результати проведеного дослідження знайшли своє відображення в 4 наукових статтях, включених до переліку наукових фахових видань України, з яких одна у закордонному науковому виданні Словацької Республіки. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, також викладені в межах 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом з тим, у роботі є питання, які залишилися поза увагою авторки і потребують включення до порядку денного під час захисту дисертації.

1. Досліджуючи питання впливу практики Венеційської комісії на розвиток конституціоналізму, авторка виокремлює форми такого впливу, напрями конституційних перетворень на підставі практики Європейської комісії «За демократію через право». В дисертаційному дослідженні проведено класифікацію форм співпраці Європейської комісії «За демократію через право» та України і зазначається, що вона триває вже 10 років. Водночас, поза увагою

автора залишилось головне питання дослідження чи відбувся розвиток конституціоналізму внаслідок співпраці з Венеційської комісії та в якій мірі?

2. Вплив практики Венеційської комісії на розвиток українського конституціоналізму розглядається за характером як політичний, правовий та політико-правовий. Також, наводиться теза, що характер впливу різниться з огляду на його форму та об'єкт, на який він здійснюється. Проте, інформація про закономірності такої залежності та як саме корелюється характер впливу залежно від форми чи об'єкту практики Венеційської комісії не наведено. На підставі цього, пропоную авторці розвинути думку саме в такому аспекті.

3. Авторкою однією із проблем системи правління в Україні виокремлено забезпечення стабільності законодавства. При цьому, такі наукові тези потребують уточнення, оскільки не зрозуміло про яке законодавство йдеться. До питання стабільності конституційного законодавства слід відноситись обережно. В такому разі, повинно бути чітко визначено, що належить до конституційного законодавства. Також, потребує відповіді питання про те, які конституційно-правові норми мають бути стабільні? Чи необхідно забезпечити стабільність усіх конституційно-правових норм? Авторці слід деталізувати ці положення під час захисту.

4. У роботі приділяється увага питанням політичній опозиції як однієї із складових покращення діяльності парламенту та забезпечення його незалежності. Як вказується, що «баланс політичних сил та наявність опозиції уможливають побудову незалежного парламенту». Як стає зрозуміло, авторка підходить до розуміння поняття опозицію із застосуванням вузького підходу та йдеться лише про парламентську опозицію. Натомість, обраний підхід виглядає сумнівним та необґрунтованим, оскільки в доктрині права разом із парламентською опозицією аналізується статус та роль позапарламентської опозиції. Остання інституціолізована в діяльності політичних партій, які не потрапили до парламенту. З огляду на це, важко вести дискусію про роль та

значення політичної опозиції з дисертанткою, оскільки відповідні доктринальні та правові положення не аналізувались.

5. Дисертантка Вікторія Дубас в своїй роботі вказує на можливості не тільки позитивних, а й негативних політико-правових наслідків використання практики Європейської комісії «За демократію через право». Однак відомо, що акти Венеційської комісії відносяться до «м'якого права», вони мають рекомендаційний характер, приймаються в односторонньому порядку і не потребують імплементації. Тому їх використання, чи не використання є результатом зваженого підходу кожного конкретного суб'єкта міжнародного права. На які фактори ризику повинні враховувати органи державної влади, зокрема парламент, для того щоб практика Комісії не мала негативних політико-правових наслідків? Які конкретні приклади негативного впливу такої практики в Україні Ви можете назвати?

Однак, висловлені зауваження є скоріш предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації та не впливають на загалом високу позитивну оцінку роботи Вікторії Дубас.

Проведений аналіз тексту дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати про відсутність порушень академічної доброчесності. В дисертації належним чином оформлені посилання як на власні публікації автора, так і на джерела інформації позицій інших авторів із дотриманням законодавства про авторське право. В дисертаційному дослідженні не виявлено ознак академічного плагіату.

Враховуючи вищенаведене, вважаю, що дисертація на тему: «Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні» відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (з наступними змінами), а її авторка – Дубас Вікторія

Василівна заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та
інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

В.Б. Ковальчук

Підпис засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
к.т.н., доц.

Р.Б. Брилинський